

УДК 930.272:357.1–058.22”...18“

Т. Гончарук

Документи одеського історико-краєзнавчого музею про одеську торгівлю початку ХІХ ст.

Анотація: У статті розглянуті два документи з фондів ОІКМ присвячені діяльності градоначальника А. Е. Ришельє 1803 р. та роботі Одеської портової карантинної контори 1816 р.

Ключові слова: історія торгівлі, історія карантинів, одеський порт.

Серед численної колекції документів Одеського історико-краєзнавчого музею у фондах документів владних установ та особистих фондах представників місцевої адміністрації є матеріали, що опосередковано стосуються розвитку одеської торгівлі початку ХІХ ст. — головного двигуна стрімкого зростання міста зазначеного періоду¹. Серед них, зокрема, документ «Доношения, рапорты, министра коммерции графа Румянцева в Правительствующий Сенат о строительстве в Одессе купеческой гавани под ведением градоначальника, генерал-лейтенанта Дюка де Ришелье» 1803 р., що нараховує 22 аркуші (на титулі документу є надпис: «О бытии построению в Одессе купеческой гавани под ведением градоначальник ея генерал-лейтенанта дюка де Ришелье»). Він стосуються дій 1-го департаменту Сенату щодо кількох підписаних царем документів, зокрема, указів від 27 січня 1803 р. про призначення А. Е. Ришельє одеським градоначальником, настанови йому для виконання посади та указу про виділення 1/5 частини митних зборів Одеси на розбудову місцевого порту. Тексти зазначених указів, копії яких містяться у цьому документі, можна знайти в «Полном собрании законов Российской империи»². Однак документ з ОІКМ містить також тексти, які дозволяють розібратися у процедурі створення та втілення в життя вищезгаданих законодавчих актів. Так, щодо указів про призначення А. Е. Ришельє одеським градоначальником та надання йому відповідних настанов було визначено: «Приказали: сие высочайшее его императорского величества повеление господину генерал-лейтенанту дюку де Ришелье объявить с приведением к присяге в Сенату;

для всенародного же сведения и должного до кого что следовать будет исполнения напечатав оного потребное число экземпляров разослать к господам министрам к управляющим губерниями и гражданским губернаторам...» (далі — перелік інших чиновників та установ, яким потрібно надіслати зазначений указ)³.

В документі міститься копія досить важливого для розвитку одеського порту донесення Міністра комерції М. Румянцева:

«12-го февраля 1803 года
В Правительствующий Сенат
От действительного тайного советника
сенатора и министра коммерции
Графа Румянцева

Доношение

К сведение Правительствующего Сената честь имею препроводить при сем копию со всеподданнейшего доклада моего в 6^й день февраля высочайше конфирмованного, чтобы построенное в Одессе купеческой гавани состояло в ведении градоначальника ея генерал-лейтенанта дюка де Ришелье, и дабы он по предмету сему доносил прямо его императорскому величеству.

на подлиннике подписал : Граф Николай Румянцев»⁴.

Документ містить також оригінали рапортів щодо отримання чиновниками та установами вищезгаданого указу про виділення 1/5 частини митних зборів Одеси на розбудову місцевого порту. Це рапорти Міністра комерції, Комерц-Колегії, Адміралтейств-Колегії та ін.⁵ Серед них оригінал рапорту А. Е. Ришельє наступного змісту:

«Одесского военного
губернатора и кавалера
дюка де Ришелье

Рапорт

о получении указа и о действительном
исполнении

Его императорского Величества указ от 3-го июля под №11263^м, О всемилостивейшем соизволении уделять ежегодно пятую часть таможенных сборов на dokonчание мола и для произведения в одесском порте других прибавлений и работ мною предполагаемых я получил. И касательно Збора предписал действие произвести Таможне со дня всемилостивейшего указа, о сем Правительствующему Сенату доношу.

Генерал-лейтенант дюк де Ришелье»⁶.

В документі також відбито питання про визначення процедури надіслання коштів виділених на будівництво одеського порту. У протоколі засідань було зазначено: «Одесский военный губернатор генерал-лейтенант и кавалер Дюк де Ришелье, рапортом сей коллегии донес, что прежде нежели он получил известие сей коллегии что бы тамошня таможня отделяя пятую часть своих доходов со дня составления высочайшего указа отсылала в городскую думу, он получивши указ Правительствующего Сената дал повеление свое таможни отсылать сей доход в комитет, учрежденный тамо для отстроения гавани, в котором все суммы по сему предмету хранятся и употребляются, для сего шнуровую книгу по доставлении из губернского правления обратить туда же из думы велел, по чему просил сию коллегию оное его распоряжение утвердить...»⁷. Через те, що, згідно з указом, саме градоначальник і мав вирішувати, куди надсилати виділену на будівництво порту частину митних зборів, було постановлено, оскільки А. Е. Ришелье, «как местный начальник учинил распоряжение... то и предписать одесской таможне, дабы она ту часть доходов отсылала в означенный комитет», повідомивши про те усі установи, яким необхідно було про це знати⁸. Цінність розглянутого документу полягає в тому, що, як свідчить його зміст, він належав до діловодства однієї з петербурзьких установ й, вочевидь, вже у пореформений час був переданий одеській владі, як історична реліквія (на першій сторінці документу є надпис олівцем: «в Одесскую городскую управу»).

Іншим документом фондів ОІКМ, що стосується стану одеської торгівлі зазначеного періоду є «Дело присутствия Одесской портовой карантинной конторы» від 23 травня 1816 р. на 6 ар-

кушах (на початку документу заголовок: «1816 года Майя 23го дня Вторник в присутствии Одесской карантинной конторы были карантинный инспектор капитан 2го ранга и кавалер Алексей Иванович Томиловский, надворный советник Макар Макарович Лобанд, штаб-лекарь Петр Андреевич Гординский»). Зазначений документ включає в себе пункти, що висвітлювали досить різні аспекти роботи карантинної установи. Так, пункт перший стосувався розпорядження градоначальника О. Ланжерона про спрямування одного з торговельних зборів на наповнення бюджету Одеського будівельного комітету: «Слушали: 1. Сообщение Одесского комитета коим просят на основании предписания господина генерала от инфантерии, херсонского военного губернатора и кавалера графа Александра Федоровича Ланжерона, сей конторе данного, сколько собрано по 18го число сего мая номерных денег с перевозных лодок выслать туда немедленно. Приказали: составил ведомость вышеозначенным с хозяев перевозных лодок деньгам, отослать оные в Одесский Комитет с требованием о получении уведомления»⁹.

Наступні пункти документу надають уяву про особливості карантинних процедур, як для пасажирів, так і для їхніх речей. Так, під пунктом 2 було заслухано «Рапорт комиссара 2го квартала Г. Тихова, коим с представлением именного списка находящимся в очистительном 2го квартала пакгаузе пожиткам 22^х душ пассажиров, которые по благополучном выдержании 16^{ти} дневного карантинного термина освобождены». Притому лікар доповідав: «что все означенные по списку пассажиров пожитки быв в пакгаузе по жердям руками развешаны, переворачиваемы окуриваемы и проветриваемы, чрез употребление к тому карантинного преступника Гаврила Филистова, надлежащим образом, по правилам Карантинным очищены и преступник сей по освидетельствовании Г. Греба в обнаженном виде оказался здоровым». Саме такі процедури передбачали успішне карантинне «очищення» речей. Пункт 3 журналу торкався проходження карантину командою та екіпажем російського судна «Мінерва», яке прибуло зі Стамбулу. 35 осіб команди та пасажирів пройшли огляд («все они по освидетельствовании мужеска пола доктором 2го класса Гребом, а женска повивальной бабкой Голиковой в обнаженном виде оказались здоровыми»), а їхні речі були залишені на 16 діб в карантині для «очищення»¹⁰.

У журналі також відбито слухання свідцтва лікаря про смерть на турецькому судні матроса, який вже давно хворів, а також розгляд питань

ня про надіслані «деньги следуемые бугскому казаку Федору Гулию, в награждение за расторопность и верность его к службе оказанные им на... (далі слово важко розібрати. — *Т. Г.*) своем во время, когда из карантин ушел солдат». Оскільки Ф. Гулій на той час вже перебував «в войске на Буге в пятисотенной команде в городе Вознесенске», туди ж і надіслали гроші¹¹.

Інші питання, що відбиті в журналі контори, стосувалися дозволів на отримання паспортів купцям, які зі своїми суднами вирушали з Одеси за кордон. Притому надавалося інформація про державну приналежність судна, його назву, ім'я власника, завантаженість (з товаром чи з

баластом), кількість матросів та пасажирів, ім'я шкіпера (з вказівкою, що до контори було подано «свидетельство одесского городского магистрата о звании шкипера») та ін.¹² Зазначені відомості не завжди можна розібрати й вони ще чекають на своє розшифрування. Не зважаючи на незначний обсяг зазначеної інформації цього документу, вона є цінною як через те, що 1816 р. був першим роком діяльності одеського градоначальника О. Ланжерона та найуспішнішим роком одеської торгівлі від початку XIX ст.¹³, так і через відсутність в сховищі Державного архіву Одеської області фондів одеських карантинних установ зазначеного періоду.

¹ Солодова В. В. Формування та розвиток документальних колекцій у складі фондів одеських музеїв (1825–2003). — Одеса, 2010. — С. 54, 73–74, 148–149.

² ПСЗРИ. — Собр. 1. — Т. 27. — № 20600. — С. 442–443; № 20206. — С. 443–445; № 20819. — С. 707.

³ ОІКМ. — Инв. № Д-673. — Арк. 5.

⁴ Там само. — Арк. 2.

⁵ Там само. — Арк. 16, 17, 19.

⁶ Там само. — Арк. 18.

⁷ Там само. — Арк. 20.

⁸ Там само. — Арк. 21.

⁹ ОІКМ. — Инв. № Д-679. — Арк. 1.

¹⁰ Там само. — Арк. 1–2.

¹¹ Там само. — Арк. 2.

¹² Там само. — Арк. 3–6.

¹³ Смольянинов К. История Одесса. — Одессы, 2007. — С. 69.

Thank you for evaluating AnyBizSoft PDF Splitter.

A watermark is added at the end of each output PDF file.

To remove the watermark, you need to purchase the software from

<http://www.anypdftools.com/buy/buy-pdf-splitter.html>